

Sanastaja kenttätöyssä.

Nuoren etnologin havaintoja ja mietteitä.

Seuraavassa julkaistavat muistiinpanot ovat löytyneet sodassa v. 1941 kaatuneen maisteri Arvo T. INKILÄN jälkeenjääneistä papereista, jotka vainajan omaiset ovat luovuttaneet Sanakirjasäätiön haltuun. Kirjoittaja (hänen elämänvaiheistaan ks. Vir. 1941 s. 362) on merkinnyt nämä huomionsa päiväkirjaan, jota hän on pitänyt ollessaan vv. 1935—39 Sanakirjasäätiön stipendiaattina keräämässä murre-sanastoa Juvan pitäjässä, ja hän oli ilmeisesti aikonut käyttää niitä aineksina johonkin esitelmään tai artikkeliin. Vaikka muistiinpanot siis edustavat vain luonnosasteella olevaa, viimeistelemätöntä¹ esitystä, jonka kirjoittaja itse tietysti olisi halunnut sulattaa yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, ne ovat mielestämme tällaisinaanakin julkaisemisen arvoisia. Kertokoot ne osaltaan tuleville polville, millaisin miettein, tarkoituksin ja edellytyksin nuori, kansaansa palvelemaan altis suomalainen kielentutkija liikkui Etelä-Savon rahvaan parissa juuri ennen toisen maailmansodan mullistavia aikoja.

Virittäjän toimitus.

Myös meidän tietecemme on uskaltanut laskeutua pappilan portailta, josta Runeberg katseli kansaa, Kiven selvän ja kaikin puolin myönteisen näkemyksen tietä (tätä kautta edustakoon varhaisin sanastuskausi) suoraan sillanpääläiselle biologian koulimalle sielun naturalistin kannalle.

Me sanastajat emme lähesty »kansaa» niinkuin vuosisadan alun ylioppilaat esitelmämatkoillaan. Me lähestymme ihmistä. Riisumme hänet alasti valheen ja pyhyden lainaverhoista ja opettelemme tuntemaan hänet sellaisena kuin hän on.

Kaikki ennakkoluulot — uskonnolliset, moraaliset, taloudelliset, mitä lienevätkin — on karistettava (sanastustyössä) mahdollisimman tarkoin pois, vieläpä ennakkotiedotkin sellaisena tietona, joka vangitsee ja kahlitsee ajatusta.

¹ Toimitus on liittänyt kirjoittajan tekstiin vain muutaman sulkumerkkiselityksen ja alaviitan, jotka lukija helposti erottanee, sekä paikoin hiukan tasoitellut kieli- ja oikeinkirjoitusasua.

Sanastajan on työssään koetettava tavoittaa ote itse elämästä, rehellinen ote, joka ei ole liiallisen kansanihannoinnin romantisoima, joka ei sokeasti kuuntele niitä arvosteluja, joita ihmiset omasta menneisyydestään antavat. On nimittäin niin, että kansanihmiset ovat muodostaneet itse menneisyydestä kauniin romanttisen kuvan. Mutta kun ryhtyy ennakkoluulottomana tai ennakkoluuloisena keräämään tuon kuvan aineksia, huomaakin päinvastaista. Jokainen kansanihminen on runoilija. Runoilija, joka pakenee karusta nykyisestä omaan romantisoimaansa, muistojen romantisoimaan menneisyyteen. Me emme ihaile mennyttä aikaa, jos tutkimme asioita emmekä nykyisten ihmisten mielipiteitä.

On mielestäni olemassa kaksi metodia, jotka juontavat alkunsa saksalaisten »Wörter und Sachen»-nimiseksi ristimästä metodista. Nämä metodit ovat *Wörter mit Sachen* ja *Sachen mit Wörtern*. On nimittäin sangen suuri ero siinä, pitääkö kerääjä päämääränään asiatietojen kartuttamista vai sanatietojen. Mielestäni *Wörter und Sachen*, jossa siis sanat ja asiat ovat tasapainosuhteessa, on jossakin määrin hankala toteuttaa, toinen tai toinen pyrkii voitolle. Olen omassa työssäni Juvalla yrittänyt noudattaa *Wörter mit Sachen* -metodia. Mutta kun esim. kesällä 1938 sain olla vapaana kerääjänä ja kesänvietäjänä Tytärsaarella, huomasin, kuinka edullista saattaa olla joskus noudattaa *Sachen mit Wörtern* -metodia. Varsinkin jos on halu saada julkisuuteen nopeasti ainestaan, silloin on edullinen viimeksimainittu. Se on kansanomainen ja siksi helppo toteuttaa ja helppo saada siitä yleistajuista luettavaa. Tulokset saattavat olla arvokkaita tai arvottomia. Aloittelijalle voi suositella tätä työtapaa alkutyöksi. Samoin lyhyen ajan samalla paikkakunnalla viipyville.

Sanalippuihin ei ole pantava pelkistettyä ja sanakirjan artikkelinomaista tietoa, vaan sellaista, jossa on eletyn elämän tuntu, yksityisten tapausten väri ja ennen muuta luonteva puhutun kielen sävy. Ken on pieninkin tutkielman kirjoittanut, hän tietää hyvin, kuinka vähän hänelle on hyötyä sanakirjan tyvistetystä artikkelintyngästä. Se voisi olla hänelle viittaus antoisammille lähteille, mutta sellaisenaan se kelpaa hyvin heikosti, on hätävara, johon on turvauduttava paremman puutteessa.

Sanastajan työn päämäärä: mahdollisimman paljon elävää tietoa! Kyllä on vuosia ja kymmeniä, jopa satoja seuloa siitä se aines, joka julkaistaan. Tätä työtä voi tehdä missä kansliassa tahansa. Liiallisilla muodollisuuksilla ja kansliatyöllä ei saa rasittaa sanastajia. Heille olisi jätettävä mahdollisimman paljon aikaa elävän elämän tarkkaamiseen. Ainekset voidaan saattaa käyttökelpoiseen kuntoon kyllä kirjoituspöydän ääressä Helsingissä. Elävää tietoa ei siellä enää vangita.

On muistettava pääasiat: Aimesta, ainesta, ainesta! Sen muokkaaminen on sitten kansliatyötä. Päämäärä on pidettävä korkeana, puhdasta ja aitoa kieltä on pyrittävä saamaan, ei omaa mestarointia, — antaa kielen päästä oikeuksiinsa. Mutta ei ole lupa lannistua, vaikka saavutetut tulokset eivät vastaakaan omia vaatimuksiasi. Muiden vaatimuksia ne eivät

vastaa missään tapauksessa, vielä vähemmän silloin, jos ne vastaisivat sinun o m i a s i.

Sanaston keruussa saataisiin paras ja luotettavin kieliaines silloin, kun joka ainoa sana olisi saatu sellaisesta yhteydestä, että kielenopas ajattelee jotakin aivan muuta kuin sitä sanaa, jonka sanastaja esimerkkilauseisiinsa valitsee hakusanaksi.

Sanastajan työn vaatimuksiin ei saa sisällyttää sellaista kohtaa, että hänen pitää selvittää murteen keskiarvo ja panna se paperille. Päinvastoin hänen työltään pitää vaatia, että hän mahdollisimman runsaasti panee talteen variantteja, olkootpa ne sitten äänteellistä, muoto-opillista tai merkityso pillista ainesta. Hyvä on jos hän kykenee selvittämään ja ratkaisemaan, mitä tietä mikin on murteeseen tullut, mikä on vanhaa, mikä uutta, mutta se on jo tutkimustyötä. A i n e s p ä ä a s i a k s i. Vain siten tuleva tutkimus hyötyy. Ei keskiarvoista ole suurta iloa tutkijalle.

Alussa pyrin saamaan keskiarvoja. Mutta ennen pitkää huomasin, että tämä pyrkimys tekee vääryyttä kielen olemukselle. Moninaisuus ja vaihtelevuus, tarkoitukseton vivahdusrikkaus ja tuhlaileva runsaus ovat sen olennaisimpia piirteitä. Loogillinen selvyys ja yksiasuisuus ovat kielimiesten koulutettujen kamariaivojen tuotetta. Sanastajan työlle pitää antaa ohjeiksi sanat *vapaus* ja *ennakkoluulottomuus*. Tietoja kyllä, mutta ei ennakkoluuloiksi, vaan huomiokyvyn ja älyn liikkumisen pohjaksi.

On väärin väittää, että sateenkaari on punainen. Siinä on punaistakin väriä, mutta siinä on lukematon määrä muita. Yhtä väärin on väittää, että kielessä esiintyy yksinomaan nämä tai nämä muodot, kun siinä esiintyy suuri määrä variantteja. Jos tämä on epätieteellistä, silloin on t i e t e e s s ä i t s e s s ä n vika, ja sanakirjatyöt on paras suorittaa kamarissa. Mitä te sanoisitte, jos minä väittäisin, että sateenkaari on p u n a i n e n ?

Sanastustyössäni olen pyrkinyt vangitsemaan mahdollisimman paljon vapaata puhetta. Lauseet ja virkkeet ovat sen vuoksi sangen elliptisiä, sanonta epämääräistä, mutta sellaisena se juuri kuvastaa tilanteeseen kytkeytyä ja hetken tarvetta palvelevaa puhetta.

Minulla ei tietenkään ole ollut tilaisuutta olla läsnä elämän monissa esiintymismahdollisuuksissa tai tilanteissa onnesta onnettomuuteen, ilosta suruun, rakkaudesta vihaan, työstä lepoon, mutta keskusteluissa olen koettanut maalata aina kertojalle miellettaustan, jolta hän asiansa voi mahdollisimman luonnonmukaisesti esittää.

Olen sitä mieltä, että niin kauan kuin sanastajalta vaaditaan merkinän »johdonmukaisuutta», joka kielimiesten kielenkäytössä merkitsee sitä, että samojen sanojen tai saneiden ääntymät joka kerta merkitään tarkasti samalla tavalla, sillä, joka kerran on tullut omaksutuksi tai joka juhllalli-

sesti tunnustetaan omaksutuksi, niin kauan johdetaan sanastajia harhaan ja samalla näytetään, kuinka vähän ollaan kielen äänneunteestakin perillä, vaikka meillä onkin foneettiset laitokset. Mutta sielläkin kuunnellaan omia ennakkoluuloja. Foneettinen saivartelu tulee kyllä aikanaan herättämään hilpeyttä ja osoittautuu voiteen haaskaukseksi. Se ei vie a j a t t e l u a, kielitieteellistä ajattelua eteenpäin, se t o t e a a.

Sanastajan työ muodostuu hänelle itselleen paljon miellyttävämmäksi, se etenee suunnitelmien ja »teuraslönnotien»¹ mukaan loogillisesti ja tasaisesti, sanalippujen määrä kasvaa tasaisesti päivä päivältä, viikko viikolta, kuu kuulta hyvässä järjestyksessä ja myös hyvällä vauhdilla, jos hän käyttää kielenoppinaan kansanihmisten intelligenttejä tyyppejä.

Mutta työ muodostuu ainakin hänelle itselleen paljon opettavammaksi, jos hän käyttää primitiivisiä henkilöitä, ainakin välillä. — Se kuitenkin tekee työn epätasaiseksi ja hitaaksi. — Karttuu paljon ainesta, joka kuuluu *parlandoona*, ei terminologiaan. Mutta sielutieteilijä, jota sanastajassa täytyy olla hyvä annos, saa myös osansa.

Sanastajan pitää myös muistaa, että hän itse on samojen psykologian lakien alainen kuin hänen haastateltavansa, että hän itse »kuulee väärin», pitää tiukasti kiinni omista ennakkoluuloistaan ja -olettamuksistaan ja on halukas etsimään ja kuulemaan tukea juuri niille seikoille, joita hän jostakin syystä on oppinut pitämään oikeina. Me projisioimme omaa tietoaamme ulospäin ja tosiasioista välittämättä otamme ne takaisin hyvin kernaasti objektiivisena tietona.

Sanastajan on tarkattava paitsi kielenoppaidensa käyttäytymistä myös omaansa. Molemmissa on oltava yhtä armottoman kriittinen; itsensä kohdalla se on vaikeampaa. Ensimmäinen ehto on, että on sen verran nöyrä, että tunnustaa erehtyvänsä. Vasta sitten saattaa jotakin oppia, kun ensin uskaltaa luopua jostakin entisestä käsityksestä ja omaksua uuden.

Sanastajan työtä arvioitaessa ei ole lupa unohtaa hänen omaa persoonallista asennoitumistaan eikä siinä vuosien kuluessa tapahtuvaa kehitystä. Seurastelu kansanihmisten parissa, perehtyminen heidän ajatusmaailmaansa ja -tapoihinsa ei tietenkään mene jättämättä merkkejä. Mutta millainen on sanastajan suhtautuminen maalaisseuraansa, riippuu hyvin paljon siitä, millä tavalla hän on valmistautunut ja jatkuvasti työn kuluessa valmistautuu tehtävänsä. Hän on vaarassa eräällä tavalla yliarvioimaan itseään ja halveksimaan muita, niitä, jotka ovat jääneet opillisessa tiedossa häntä vähemmälle. Tällainen vaara on sitäkin suurempi, kun sanastaja joutuu olemaan paljon yksin ja kaipaa seuraa, mutta ei saa vertaistaan ja homogeenisia. Tämä ärryttää ja tekee kärsimättömäksi ja

¹ Sanakirjasäätiön kerääjästipendiaateilla on apuneuvoinaan Lönnotin suom.-ruots. sanakirjasta leikkelemällä ja uudessa, käsitepiireittäisessä järjestyksessä kokoon liimattuja ideologisia sanastoja, joita leikkillisesti on nimitetty »teuraslönnotteiksi».

lisää halveksuntaa. — Sanastajan on välttämättä luettava. Kirjallisuus pelastaa hänet. Mutta hänen on myös luettava psykologista, etenkin kehityopsykologista kirjallisuutta. Kuvaukset alhaiskulttuurisista kansoista ja vieraista kulttuuripiireistä ovat terveellistä vastapainoa. Sanastajan oma suhteellisuudentaju kasvaa. Hänelle menee vähitellen veriin eräs kaikkein vaikeimmin opittavia totuuksia: Ihmisiltä ei kohtuudella — heille vääryyttä tekemättä — voida vaatia enemmän kuin heille on annettu. Kun tämä totuus menee sanastajalle veriin, vasta sitten hänessä herää ja pääsee kehittymään aito ja kiihкотon tutkijan mieli, joka tietoisesti pyrkii riisumaan kaikilta omilta huomioiltaan ja toteamuksiltaan kaikki tunnekaavut ja uskaltaa katsella asioita niin objektiivisesti kuin yleensä on ihmiselle mahdollista. Täydellisyyteen hän ei koskaan pääse. — Sanastajan oma sisäinen kasvu työnsä ääressä on työn menestymiselle välttämätön.

Miksi yksinäisyys tai epähomogeeninen seura käy ajan mittaan niin raskaaksi? Emmehän tavallisessa seurassakaan juttele niin merkillisiä, tee tunnustuksia tai muuta sellaista. Syy on siinä, että tavallisissa oloissa, seurassa, jonka tunnemme tasaveroiseksi itsemme kanssa, voimme purkaa itseämme välillisesti, kiertoteitä. Me kuin vertauksin ja metaforin puramme kaikki mielen patoutumat, meillä on suuri tilaisuus tunteen värittämään puheluun. Mutta seurassa, joka ei ole homogeeninen, tunteen värittämää keskustelua ei koskaan synny.

Meillä ei ole vielä kirjoitettu yhtään ainoaa todellistuntuista *historiallista romaania*. Historiallisten romaanien henkilöt ovat kuin meidän oman aikamme ihmisiä, vanhoihin naamiaisvaatteisiin pukeutuneina. He ajattelevat ja toimivat kuin oman aikamme ihmiset, eikä heissä ole merkkiäkään alkeellisista oloista ja primitiivissävyisestä ajattelusta, olkootpa sitten vaikka pakanoita.

Kielimestarin asennoituminen. Minulla oli tuohitöiden tekijä luonani kahtena päivänä. Oma työhuoneeni muutettiin työpajaksi, matot pois ja tuohikerät vuoltavaksi. Huone oli kohta täynnä roskaa ja käsityön henkeä. Jopa siinä määrin, että itse innostuin käsityöhön ja tein pienen kontin tuohenjätteistä. — Mestarini oli harvapuheinen, mutta työn kuluessa hän oli melko avomielinen, laskettelipa jo minulle arvoituksiakin. — Kun työt loppuivat ja siivooja oli pannut huoneeni siistiin kuntoon, pyysin miehen haastelemaan ja istuksimaan. Mutta hänpä tunsikin olonsa nyt jonkin verran avuttomaksi ja ujoksi. Juttelu oli kankeaa ja melko tuloksetonta. Vieras ympäristö häiritsti vapautumista. — On eräitä röyhkeitä tyyppejä, jotka kotiutuvat kyllä melko nopeasti. Myös naiset kotiutuvat pikemmin kuin miehet. Heillä on yleensä kritiikki höllempi kuin miehillä.

Sanastajan ei auta luottaa niihin selityksiin, joita hän saa. Useissa tapauksissa ne ovat vääriä, varsinkin mitä kieleen tulee. Mutta hänen on kuunneltava, aina vain kuunneltava. Ja kokoelman täytyy olla koko ajan sellaisessa kunnossa, että sitä voidaan korjata ja täydentää. Risti-

riitaisia tietoja ei sovi pelätä. Kansan kieli ei ole painetun sanan vakiinnuttamaa kirjakieltä.

Omasta puolestani minun on tunnustettava, että työni sujui varsin hitaasti siihen asti, kunnes opin murteen siksi hyvin, että se alkoi soida korvissani. Kun olen oppijana suuremmissa määrin näkö- kuin kuulotyypin, se vei aikaa lähes kaksi vuotta. Vasta tämän ajan kuluttua työ tuli minulle suhteellisen helpoksi, siihen asti se vaati melkoista ponnistusta. — Syynä saattoivat tietenkin olla myös eräät muut, puhtaasti yksityisluonteiset estotekijät, mutta niiden analysointi ei kuulu tähän yhteyteen.

Sanastajan on alinomaa muistettava, että kansanihminen reagoi monessa tilanteessa aivan toisin kuin hän itse vastaavassa tilanteessa reagoisi. Näin on selitettävä vanhat tavat ja niiden synty. Kun kuollutta vietiin hautaan, oli aisassa kello. Meistä kello hevosen valjaissa tuntuu merkitsevän iloa, riemua. Kansanihmisten käsityksessä se merkitsee julkisuutta. Kun kunnialla elänyt ja jumalan surmalla kuollut ihminen vietiin viimeistä kertaa kotoa, siitä sopi muidenkin kuulla, että mitään huonoa ihmistä tai linnassa istunutta ei siinä viedä. Soitetaanhan hänelle kirkonkellojakin, miksei jo matkalla.

Kansanihmiset saattavat yleistää liian vähin perustein. Mutta vaikea on heidän kanssaan keskustella yleisesti, vaan tiedot täytyy kerätä niin, että keskustellaan yksityiskysymyksistä. Jos kansanihminen kertoo yleiseen tyyliin, niin hänen kokemuspiirinsä ja arvioimiskykynsä on kuitenkin yhdeksässä tapauksessa kymmenestä niin ahdas, että hän kertoo sitenkin vain yksityisistä tapauksista. Mutta sama liian pieni oikeutus yleistykseen on usein sanastajalla itselläänkin. Hän kuulee yhtä, ehkä kaikkiaan kahta kielenopasta ja tekee johtopäätöksensä sen mukaan. Ei ole mitään vaaraa, jos kielenopas on vankkaa ja paikoillaan pysynyttä paikkakunnan väkeä. Tai on silloinkin vaara. Kukin kertoja näkee tapaukset ja asiat tunteen värittäminä puoleen tai toiseen. Siksi asiat saattavat olla suurin piirtein oikeita, mutta niissä on hieman liian paljon mustaa tai valkeaa.

Huomioon otettava seikka on myös ihmisten kateus. Maalla sinne saapunut »maisteri» — kuulostakoon tämä vaikka itserakkaudeltakin — on vähän »muuta parempi», hänen kanssaan mielellään seurustellaan, sillä se kohottaa armoihin päässeen sosiaalista arvoa. Kun sanastaja useimmiten valitsee jokapäiväiseksi seurakseen »maan vähäpätöisimpiä» ja köyhimpiä, se herättää lievää kateutta. Eräässä asunnossani ei oikein hyvällä silmällä katsottu, kun parhaassa huoneessa, joka oli ehdottomasti tarkoitukseen soveliaa, teetin tuohitöitä vanhalla ukolla. Eräässä kauppatalossa asuessani, jossa pidettiin myös kahvilaliikettä, oli rouvan naama kirjavana, kun hän joutui tuomaan kahvia minulle ja »Nykäsen Marille». Kansanihmiset suuresti halveksivat niitä, jotka ovat jääneet vähemmälle osalle kuin he itse. Siksi he eivät oikein tahdo aina jaksaa sulattaa, että juuri nämä ovat sanastajan työssä erinomaisia tiedonlähteitä. Kielimesta-

ria tiedustellessa ani harvoin viitataan näiden luo, elleivät nämä ole jonkin omituisuutensa vuoksi erikoisia, jolloin he taas useimmiten ovat kielenoppaaksi kelpaamattomia.

Jokaisesta »epäonnistumisestakin» on koetettava hyötyä mahdollisimman paljon. Tänäpäin oli luonani Vappu Härkönen, jonka luulin kelpaavan kielimestariksi, kun kuuntelin häntä hänen omassa asunnossaan. Mummu on kotoisin Virtasalmelta, mutta se ei paljon haittaisi, sillä hän on 16-vuotiaasta ollut Juvalla. Pahempi on se, että tietyt affektikeskukset määräävät hänen ajatustensa piirin niin perin ahtaaksi. Ensiksikin hän on kiinni nykyhetkessä. — Yritin keskittää hänen ajatuksiaan villojen käsittelyyn, koska tiesin, että hän mökissään juuri paraikaa oli aloittelemassa pienen villamäärän kehruuta. Oli aivan mahdotonta hallita hänen ajatuksiaan, että ne olisivat keskittyneet edes tähän läheiseen asiaan. Paljon tärkeämpi oli eräs toinen nykyhetken kysymys. Hänen tyttärensä oli lähdössä Mikkeliin palvelukseen kirkkoherran lasten mukana. Tämä suru painoi eukkoa, että hän tuon tuostakin kääntyi itkemään tyttärtään. Ja kun sitten joskus sain hänen ajatuksensa hetkiseksi keskittymään varsinaiseen asiaan, osoittautui kohta, että yleistäminen hänelle oli perin tunteimatonta. Hänen oli mahdoton ajatella esinettä yleensä; ajatus kääntyi aina tiettyihin kappaleihin. Kun esim. kysyin, millä niitä villoja kartataan, oli vastaus: »Kartoja — Eeli ost uudet kartat, niilähä sitä nyt kartataa.» Tällaista kielimestaria on mahdoton käyttää hyväksi järjestelmällisesti työn ulkopuolella. Mutta yhtä mahdoton on kerätä häneltä sanastoa itse työn kestäessä, jolloin hän pääsee pulasta näyttämällä, kuinka työ tapahtuu. Kun esim. Kalle Tirroselta kesällä utelin erästä verkon osan mittaa, hän pisti eteeni kolme sormea rinnakkain ja sanoi, että se on »moi levvee», ja sillä hyvä. — Kielimestariksi on saatava henkilö, joka ei näin kiinteästi ole kiinni reaalisessa todellisuudessa ja nykyajassa, vaan jolla on hitunen abstrahoisiskykyä.

V a l e h t e l e m i s e n t a r v e. On ihmisiä, joiden on paettava eräitä vastenmielisiä välttämättömyyksiä valheen ja mahdollisesti itsepetoksenkin turviin. Ks. kokoelmaani »koululla hautaamisen» kohdalta. Vaimo, joka tietää, että häntä lapsenmurhasta rangaistuksen kärsineenä ei »koululla» haudata, vakuuttaa alinomaa lapsille, että »kun minua haudataan, silloin sitä on varsaa valjaissa». Tällainen henkilö haudataan »ruunan koululla».

Mikä on sanastajan suhde ammattivalehtelijaan? — Tämä edustaa nimittäin erästä ihmistyyppiä, perin primitiivistä. Sitäpaitsi kaikki ihmiset valehtelevat, mutta raja on eri kohdassa.

Eräiden tiedonantajain muisti pettää yllättävästi. Vappu Härkösen otavassa oli kaksitoista tähteä. Hänen pyrstötähtensä oli seuraavanlainen: »Siin on rysmässä paljo, rysmä tähtiä ja häntä — taitaa ollas sarviakkii.» — Kun oli auringonpimennys, jolloin puolet auringosta pimeni, oli myös

tuvasta toinen puoli pimeänä, toinen valoisa. Mielikuvitus, ennako-
asenoituminen määrää muistikuvien laadun kokonaan.

Täköläisille kielenkäyttäjille on ominaista konkreettisella operointi
ja heidän on vaikeaa asenoitua toisen käsityskannalle sekä kertoa epä-
suorasti. Tästä johtuu esim. se tavallinen kertomistyyli, että asiat kuva-
taan yksityispiirteittäin: *se sanoi — minä sanoin* -tyyliin. Edelleen pani-
sin saman seikan tilille erittäin runsaan pronomiinien käytön. Kun meillä
esim. on tammikuussa minun kamarissani puhe eläinten laitumella käymi-
sestä, saattaa kielimestari puhua esim. tähän tyyliin: »Se on aohtova t ä ä
syksyne kulo» (heinä, joka on jäänyt ulos, kuivunut juurilleen). »Tää» on
merkki näkökuvasta ja toiseen ajankohtaan siirtymisestä.

Ihmisten ajattelua hallitsee väkevänä *a n a l o g i a t e n d e n s s i*.
Se hallitsee sekä suuressa että pienessä. Kun voguli soutelee Obilla, hän
kuvittelee, että siellä virran kalvon alla on kaikki aivan samaa kuin täällä
yläpuolella: ylösalaista vain ja vasen oikeaksi vaihtunutta. Ja että tuo
suuri ja kalaisa Ob-joki, joka verkkaisena kuljettaa hänen venettään pit-
kin virtaa, saa runsaat vesimääränsä siitä, että maan alla virtaus tapahtuu
juuri päinvastaiseen suuntaan. Näissä kuvitelmissä häntä tukee toisaalta
kuvastuminen, toisaalta se, että hänen on löydettävä jokin selitys Obin
veden ainaiselle riittämiselle. Hän valitsee selityksen tutusta käsitepii-
ristä — mistä muualta hän sen ottaisi? Psykologit puhuvat tunneanal-
gioista (me »tulistumme», joku ihminen on »viileä»). Me haemme vastaa-
vuutta. Eräät viisaat väittävät, että jos kolmiot ja ympyrät kuvittelisi-
vat itselleen jumalan, ne kuvittelisivat sen kolmioksi ja ympyräksi. —
Ihminen näkee ensiksi kaikkialla oman itsensä, oman ruumiinsa jäsenten
fenomenaalisia tai funktionaalisia heijastumisia: käden, reiden, korvan
jne. Myös lähimmän ympäristönsä, itselle tärkeiden tai mielenkiintoisten
esineiden heijastusta todetaan runsaasti. Prof. Harva mainitsi kerran
tähdistöjen nimistä, että paimentolaiskansat näkevät taivaalla karja-
laumoja ja petoja, metsästäjä riistaa, jousia, keihäitä, maanviljelijä lyh-
teitä, sirppejä, viikatteita. Edelleen on pantava merkille sään vastaavuus.
Millainen kesä, sellainen talvi, tai: millainen talvi, sellainen kesä — loo-
gillisuus ei ole niin kovin syvälle menevää. Vuodessa saattaa olla myös
tiettyjä ajankohtia, joiden sää on ikäänkuin pitkän kauden projektio.
Näin esim. joulun tienoot ja monet merkkipäivät. — Varsinaisten kielel-
listen ilmausten alalta voitaisiin poimia myös sekä sana- että johto- ja
taivutusopin alalta paljon tähän kuuluvaa ainesta.

Sanastustyössä on kaksi psyykeä vastakkain. Toisaalta sanastajan
määrätietoinen, tiettyyn päämäärään tähtäävä tai tietyn keskipisteen
ympärillä tahallisesti kiertävä. Toisaalla taas kielimestarin psyyke hakeu-
tuu aloille, jotka ovat häntä itseään lähimpänä polttavimpina. Kummalle
näistä annetaan yliote? Opettaja, kaikessa suunnitelmallisuuteen ja mää-
räämiseen tottunut henkilö asettaa tietysti sanastajan määräävään, joh-
tavaan asemaan. Mutta henkilö, joka haluaa imeä kansan psyykeä ja
tietovarastosta kaiken, hän varsin usein näkee tarpeelliseksi ohjasten

höllentämisen. Kun kielimestari saa vapauden, irtautuu myös hänen luova mielikuvituksensa, kieli tulee eläväksi, asiat saavat eläviä yksityispiirteitä, ja näin tulee sanastajankin papereihin uutta, Lönnrotin tuntematonta. — Suunnitelmalliseen keruuseen voidaan palata aina silloinkin kun »henki ei ole päällä». Olen tässäkin taiteellisen vapauden puoltaja. Sanastaja joutuu monta kertaa panemaan paperille suuren määrän sivumerkityksiä ja vasta sanastoa tarkastaessaan päämerkitykset. Päämerkitykset aina saa, sivumerkitykset tulevat ainoastaan suotuisan tilaisuuden sattuessa. Työ on pantava vähän noin niinkuin pääläelleen.

Liioittelun taipumus on ainakin Savossa yleinen silloinkin, kun ei siihen luulisi olevan mitään aihetta. Aspeli Penttinen kertoili huumareista ja näytti kuinka korkeita ne olivat. Hän nousi seisomaan ja ojensi käteensä olkapäätään korkeammalle. Kun rupesin kyselemään, miten akat ylettyivät survomaan, mitta madaltui huomattavasti. Pelkkä kuvailijan ilo saattoi aiheuttaa tämän totuudesta poikkeamisen.

Kielimestari on pidettävä keinolla millä tahansa virkeänä ja hyvän-tuulisena. Mikäli mahdollista hänet on saatava puhumaan innostuneesti ja sydämensä kyllyydestä. Vielä parempi, jos hän puhuu yksityistapauksista. Silloin han »antaa parastaan», fraseologia on luonnollista.

Joskus vaatii melkoista kärsivällisyyttä jonkin seikan toteaminen. Olin mielestäni varma, että käsitettä 'ateria' ei osata ilmaista Savon murteessa, koska ei ollut mitään »sanaa» sitä varten. En nimittäin aluksi keksinyt miten kysyä. Koetin sitä tietä, että »miksi sanotaan aamiaista, murkinaa ja illallista yhteensä?» Ei keksitty nimeä. Viimein, seuraavana päivänä vasta, huomasin, että »kai niitä maankiertäjiä syötettiin?» Syötettiinhän niitä, mutta ei niiltä otettu maksua, ei »aterialta» eikä muutoin. Mutta ruokamiehiä sentään pidettiin. Ja niiltä otettiin maksukin: »*Ruok'ajasta* useest otettiin 25 pennijä». Mutta välillä oli juteltava kerjäläisistä ja jos mistä. Ja kun ruokamiehien maksusta tuli puhe, sanottiin päivärätinki ensin. Mutta kun samaa asiaa kierrettiin niinkuin kissa tulista puuroa, tuli lopulta itse asiakin selväksi, vieläpä tarkistetuksikin saman tien. — Mutta kielimestarilla ei ollut taivaansinistä aavistustakaan siitä, että hän oli antanut sanan, jota eilen oli häneltä aivan turhaan kiristetty.

Sanastajan työ on kuin metsässä liikkuvan talonmiehen työtä. Hänellä on varsinainen tarkoituksensa, hän tarvitsee talvella tehtävään rekeensä jalakset ja kaustat. Hän etsii niitä. Mutta samalla hän pitää silmänsä avoimina. Tuossa on länkipuu, tuossa kauhaksi ja tuossa lusikaksi sopiva väärä. Tuossa pahkaa kupiksi, taulaa tuluksiin, visaa puukonpähän. Tuossa luokkipaju, vielä liian ohut, mutta pannaan tuosta tien varresta merkille. Mutta nuo toiset, ne saattavat olla vaikeita löytää uudelleen, ja siksi on paras ottaa ne nyt. Ja kun hän tulee kotiin, niin saattaa tulla ilman jalasta ja ilman kaustaa, mutta hänellä on kantamus olallaan ja arvokas kantamus, osaksi ehkä sellaista, minkä vain sattuma tuo vastaan, jota uudelleen ei ehkä löytäisikään, joka unohtuisi kannollensa. Aivan

samoin on sanastajan laita. Hänen on oltava aina valppaana eikä hän koskaan saa palata tyhjin toimin ilman kantamusta, taittakoon vaikka nipun vastaksia selkäänsä tai vaikkapa leppätupposen. Kentällä, tai sanotaan metsässä on suoritettava perustyö, mutta yhtä tärkeää on kotona tehtävä valmistus, viimeistely ja tasoittelu, sillä se tekee vasta tarvispuusta tarviskalun. — Tämän olen halunnut kirjoittaa puolustaakseni edes itselleni ohjelmani vapautta ja työsuunnitelmieni väljyyttä.

Affektikeskus: Miehillä se on usein valta, omanarvon tunto ja varsinkin sen loukkaamisyritys. Ukko Nissinen on jo monta kertaa puhunut siitä, kuinka pojat halusivat taloa omiin nimiinsä ja hänkin oli sen vasta äsken saanut. Kyllä isännöisyys pysyy hänellä niin kauan kuin hänen peukalonsa heiluu. Toinen tapaus viime päiviltä on poliisi, jota olen tottunut pitämään paikalliseen älymystöön kuuluvana. Hän ei voi antaa anteeksi sitä, että hänet eräs sanomalehdentoimittaja on oikein »huutaen haukkunut». Vastenmielisyyks on niin suuri, että hän ei halua lukeutua edes samaan puolueeseen kuin asianomainen henkilö. — Miten lienee muuten kaikkien omien kannanottojenikaan laita?

On erinomainen asia, jos saa kielenoppaakseen henkilön, jonka »hyvä» on menneisyydessä, lapsuuden ja nuoruuden ajassa. Kun hän mielihyvin muistelee tätä aikaa, hän eläytyy ajan oloihin ja tapauksiin ja senaikaiset mieleenpainumat verestyvät. Jos taas asianomaisen hyvä on nykyisessä ajassa, jos hänellä on ollut sellainen menneisyys, jota ei mielellään muistella, tuottaa jokainen mieleenpalautuma mielihapaa, se on mielihapahan värittäjä. On ilman selvä, että haastattelu on asianomaiselle tuskallinen. Mutta unohtamisen tendenssi on myös väkevä. Vanhaa korvataan uudella ja vanhana saatetaan esittää uutta. Mieli palaa nykyiseen alin-omaa. Kielenoppaiden vertailu vasta selventää tämän.

Huomaa Juhani Ahon »Rautatien» viimeiset lehdet. Niillä kerrotaan, kuinka Matti ja Liisa koko lopun ikäänsä karttoivat rautatiestä puhumista ja kuulemistakin. Tämä on varsin oikeaan osunut havainto. Kartetaan niitä muistoja, jotka tuottavat ikäviä kokemuksia mieleen. Sanastaja joutuu kansanihmisten puhetta tarkatessaan samaa huomaamaan. Lapsena ja nuoruusvuosina koetut raskaat elämykset ja kokemukset, sellainen, mitä lapsena on syvästi väheksynyt tai halveksinut tai opetettu väheksymään, pitämään häpeällisenä tai pahana, sellaista ei mielellään esitetä sanoin (taiat ja niihin verrattava eräessä kehitysvaiheessa).

Ihmisen ajattelu on kauttaaltaan egosentristä. Tämä näkyy jo luomiskertomuksesta. Kaikki on sinun valtasi alle annettu. Ihminen tosiaan luulee, että kaikki, mitä maailmassa on, se on ja yksinomaan on häntä varten. Kun hän katselee lähteviä tai palaavia muuttolintuja, hän ei ollenkaan muista, että ne täyttävät omaa omakohtaista tehtäväänsä, vaan kuvittelee, että ne ovat jossakin tietyssä suhteessa häneen. Kun ne tulevat, ne hänelle, ihmiselle, sanovat hyvän huomenensa, kun lähtevät, ne samoin hänelle heittävät jäähyväisensä. Niin kaunista ja »runollista» kuin

tällainen ajattelu saattaneekin olla, se ei ole muuta kuin ääretöntä egois-
mia. Minulle, ja vain minulle on kaikki tämäkin tarkoitettu, minun
ilahduttamiseksi, minua on ikävä noiden, vaikka on asia päinvastoin,
ihmisen on ikävä, linnun ei.

Ihminen ajattelee asioita aina omalta kannaltaan. Juvan kirkonkylässä
on *Pappilan glämäki*. Jokainen mäki on myös alamäki, sitä ei voitane
kieltää. Vieläpä teoreettisesti katsottuna yhtä monta kertaa kuin ylä-
mäkikin. Mutta ihminen antaa vastuksille paljon tärkeämmän sijan muis-
tojensa joukossa kuin myötäisille seikoille. Ne ärryttävät häntä, niihin
liittyy väkevä tunnelataus ja siksi ne jättävät aikaa uhmaavia jälkiä ja
säilyvät kielenkin rekisteröiminä.

Ihmisten arvosteluihin ei ole luottamista, ne ovat aina tilapäisluon-
teisten seikkojen värittämiä. Sama asia saatetaan toisena aikana arvioida
vallan toiseksi kuin toisena. Esim. kainous. Entisiä ihmisiä sanotaan
nykyisiä kainommiksi, mutta kertomuksista käy selville, että kainoutta
on ollut hyvin vähän, julkeutta pikemminkin. — Tässä eräs vanhuuden
tuoma psykologinen piirre, jota kukin voi tarkata omien mielipiteidensä
kehittymisestä ja muotoutumisesta. Iän lisäytyessä selittää asioita pahem-
min päin, omat tarpeet ovat tulleet väkevämmiksi ja ne määräävät mieli-
kuvituksen kulun.

Vanhat ja nuoret. Näyttää siltä, että vanhojen ja nuorten välillä val-
litsee ainainen epäsointuisuus. Vanhat kantavat närämieltä nuoremmille
siitä, että maailma muuttuu, että kaikki on toisin kuin heidän lapsuu-
dessaan ja nuoruudessaan, että elämä näyttää helpommalta nuorten elää
kuin oli ollut heidän omassa nuoruudessaan, että nuoremmilla on eräitä
etuja, jota heillä ei ole ollut. Tämä kateus pukeutuu uuden väheksymisen
ja halveksimisen muotoon, ja nuoret saavat eräänlaisen syyn. Mutta syy
on yksinomaan se, että mikään ei ole niinkuin oli ennen, että entinen ei
enää kelpaa. Vanhat kärsivät alemmuudentuntoa sen vuoksi, että heidän
työnsä, aikaansaannoksensa, elämäntapansa ja ajattelunsa on saanut
väistyä syrjään. Siitä, minkä he omassa nuoruudessaan omia vanhempiaan
vastaan taistelivat hyväkseen, joka oli heidän voittonsa, siitä on nyt tullut
heidän häpeänsä ja tappionsa. Ei ihme jos alemmuudentunto syntyy ja
sen mukaan närämieli.

Muisti toimii tarkoituksenmukaisesti, ei objektiivisesti. Niinpä
eräs vanhus sanoo, kun kuulee, että joutsenet tekevät lähtöään: Ne tai-
tavat keväällä tietää kesän tuloa koska sanotaan: »Kesäisen illan kultai-
sen tuop joutsen tullessaan». (Huom. Runebergin runo.)

Muisti ja muistamisen tahto, nämä ovat asioita, jotka ovat tunne-
tekijöiden kanssa mitä läheisimmässä yhteydessä. On paljon asioita, joita
kansanihminen on eläessään kuullut ja nähnyt, hän mainitsee nimenomaan
kuulleensa, nähneensä, saaneensa tietää, mutta ainoakaan yksityiskohtaa
hän ei muista. Tavallisesti perään tuleeekin selitys: »miusta ne on olna niin

joka-aikasija» tai »min oon pitänä ne niin turhana» (näin etenkin taioista) tai »min en oon niitä paenana mielei ku em minä oon niitä tarvinnä». Muistamisen tahto määrää, mikä jää mieleen mikä ei. Mutta kun hän joskus on kuullut jotakin erikoista, ärsyttävän mielenkiintoista, harvinaista, johon on aikanaan liittynyt voimakas tunnelataus, hän muistaa merkillisen tarkasti vuosien päähän.

Psykologian tutkijain on muistamisprosessia tutkiessaan hyvä käyttää myös huonomuistisia vanhuksia. Silloin osoittautuu varmasti todeksi myös se, että regressiivisyyden laki ei päde mekaanisena, kaavamaisena. Eivät vanhuksilla tule tajuntaan helpoimmin ne muistikuvat, jotka palautuvat varhaisimmalle ajalle, vaan ne jotka ovat tunnekylläisimpinä mieleenpainuneet. Kun esitajuinen sensori herpautuu, näin vanhoilla käy, silloin emotionaalinen puoli saa älyllisestä ja sovinnaisuuden lakeihin sidosta voittoa. Myös muistihahmot saisivat tällaisista tapauksista lisävalaistusta.

Palvelusihmiset muistavat pestimäärät suuremmiksi kuin talolliset. Niinpä muistetaan, että piian pesti on 5—10 mk, talolliset taas että se on 2 mk.

Asennoituminen: Mies lähtee vaimonsa ja tyttärensä kanssa linja-autosta ja rupeaa maksamaan. Hän kysyy, mitä siitä tulee, ja jatkaa: *näitä alviinoja on kaks*. Linja-autonkuljettaja tietenkin heti huomaa, mitä sanalla alviina tässä yhteydessä tarkoitetaan. Mutta uskallapas käyttää sanaa *alviina* 'naisen' merkityksessä sellaisessa tapauksessa, että näytekappaleet eivät ole mukana! Tuskin sinua ymmärretään. — Muuten mainittujen naisten kummankaan nimi ei ollut Alviina.

Ihmisen asenne elämään on valtaosaltaan pessimistinen. Kokemansa pahan ja kovan hän hioitellen muistaa. Kylmät tuulet, rajut ja kolkot säät painuvat hänen mieleensä ylen hyvin, ja niille hänellä on nimityksiä. Jos säänennustuksia seuraat, toteat helposti, että huonon sään merkkejä on paljon runsaammin kuin hyvän sään. Jos seuraat hevosen yhteydessä käytettyjä laatumääreitä, on huonoja ylenpalttisesti, ja aivan sama koskee ihmisen ominaisuuksia. — Mutta me, sivistyneet muka, mekään emme ole erossa samasta asennoitumisen suunnasta, vaan toimimme kuin luonnon varassa. Lukekaa tilastoa tehden sanomalehteä, juorujen ja kahvipöytätarinoiden seuraamisesta puhumattakaan. Kaikilla niillä on ylenpalttisesti kielteinen sävy. Kaikki mikä on surkeaa tai jollakin tavoin pahaa, huonoa, se vain ansaitsee muka vetämistä keskustelun piiriin. Eräs historiantarkkailija pahoitteli sitä, että hänen täytyy käyttää lähteinään tuomiokirjoja. Siis hänen esimerkkiaineikseen on käräjäpukarien piiristä poimittua. Kunniallisista ihmisistä ei ole säilynyt tietoja asiakirjoissa. — Parantuuko ihminen milloinkaan tästä sukunsa lapsuusiän sairaudesta?

Tunnesuhtautuminen. Kansanihmiselle ei ole koskaan opetettu objektiivista eikä pyydetöntä ajattelua. Mikään, mikä on ja tapahtuu, ei ole

tärkeää sinänsä. Se on joko hänelle eduksi tai hänen vahingokseen, haitakseen. Ja jos kuvailaan jotakin asiaa, sama tunnesuhtautuminen säästää kertomusta, ollut eletään ja koetaan uudestaan. Kaikki sellainen, mikä ei ansaitse tunnesuhtautumista, se kulkee hänen ohitsean eikä hän huomaa sitä, se ei ole hänelle tärkeää. — Tällaisista seikoista johtuu, että kaikessa keskustelussa on tunnesäestys mukana. Niinhän se on oppineistonkin keskuudessa käydyssä keskustelussa, etenkin naisten, siitä ei päästä mihinkään, mutta näissä piireissä suurin piirtein ollaan lähempänä objektiivisuutta. Kansanihmisillä sitä ei ole, heille on vain minun edukseni tai minun haitakseni, muu ei liikuta minua. — Sanastajan on kyselyissään muistettava tämä.

Kansanihmisillä ei ole hyödytöntä tietoa niinkuin on sellaisilla henkilöillä, jotka ovat lukeneet tenttilukuja. Kaikki kansanihmisten tiedot ovat persoonallisen tarpeen mukaan omaksuttuja. Jotakin on kyllä nähty sivusta, mutta se ei ole mitenkään johdonmukaisesti omaksuttua, vain sattumanvaraista.

Kansannaisille on synnyttämisen varsin affektipitoinen miellekeskus. Ajatukset pyörivät koettujen asioiden ympärillä ja niihin liittyykin melko paljon jännitystä, vaikka toimitus käy yleensä melko helposti. Tästä asiasta puhutaan varsin mielellään, sensori on aika höllä. Mutta tuskin on lähtöisin tältä alalta kovinkaan voimakasta sanaston ekspansiota. Pikemmin on päinvastoin. Kun käytetään epämääräistä, vihjailevaa esitystapaa, käsitepiiri attrahoi ilmauksia muualta.

Mitä tarvetta on palvellut suomalainen kansanrunous? On ilman muuta selvä, että se on tyydyttänyt muistajiensa ja luojiensa salatajuisia tarpeita. Mutta mitä? Tätä olisi syytä tutkia. Muista Kalle Huhtinen, jonka halu veti nuoruutensa hamemenestyksen kertoiluun ja jonka taipumus oli selittää kaikki sanatkin seksuaaliselta pohjalta. Tavallisillekin sanoille hän antoi seksuaalissävyisiä merkityksiä. Toinen hänen tendenssinsä oli rahantuloa ja rikastumista koskevien kertomusten ja tapausten esittely.

Vanha ja tuttu asia on, että arvoituksista suuri osa on ruokottomia. Seksuaalivietti purkautuu tätä tietä, sublimoituu, lienee sanottava. Arvoituksissa on tavallista, että karkealla tavalla viitataan johonkin seksuaaliseen, mutta selitys onkin aivan viaton. Arvoitukset ovat palvelleet aivan yksilöllistä ilmaisu-, purkamistarvetta. Eräs kertojani, jolla oli melkoinen määrä hävyttömiä arvoituksia, kertoi, että hän oli kuullut ne eräältä vanhaltapiialta. Mutta sitä ei asianomainen tietenkään sanonut eikä tiennytäkään, että hänellä itselläänkin oli oma kompleksinsa, joka suosi tällaisten asioiden mieleenpalauttamista. Hän oli itse naimaton, tosin yhden lapsen saanut. Oli siis »puute», joka etsi purkautumistietään tällaisten sanojen välityksellä.

Tutkijalla, joka pyrkii selvittämään kielen merkitysaineksen kehi-

tystä, tulee olla aimo annos elävää mielikuvitusta. Hänen tulee kyetä kuvittelemaan tilanteita, joissa kukin ilmaus tavallisimmin esiintyy. Mutta ei ole luottamista mihinkään synnynnäiseen talenttiin, sillä sellaista ei saada valmiina, vain taipumus kehittyä tiettyyn suuntaan, mikäli sitä-kään täsmällisenä ja ehdottomana. On pyrittävä määrätietoisesti kehittämään ajatusta siihen suuntaan, että jokaisen ilmiön kohdalla luodaan elävä, mahdollisimman reaalin kuva itse tilanteesta, sen aikana vallitsevista olosuhteista, keskinäisistä jännityksistä, asenteista ja vasta-asenteista. Vasta sitten päästään käsiksi perimmäisiin tekijöihin.

Meitä sitoo liiaksi kirjatietojen loogillinen selkeys ja täsmällisyys. Eivät sanojen merkitysalat ole puukolla suorareunaisiksi neliöiksi, kolmioiksi tai muiksi geometrisiksi kuvioiksi piirrettyjä, niinkuin ne on asioita havainnollistettaessa pakko esittää. Sanoista puhuessamme voimme puhua vertauskuvallisesti edelleen dynaamisista voimalatauksista. Voiman laatu taas ei ole sanassa itsessään, vaan se on psyykkistä olemukseltaan, myös suuressa määrässä erikoista yksilöiden mukaan. Yksilöt kuitenkin ovat lajikäsitteen alaisia ja siis pitkälle menevästi samanlaisia. Siksi dynaaminen voimalatauskin vaihtelee ei ainoastaan yksilöiden, vaan myös ryhmien mukaan.

JOST TRIER, merkityskentät. Trierin huomio merkityskentistä on nero-
kas, mutta sellaisenaan se ei sisällä koko totuutta. Sanan asema merkityskentässä ei ole niin selvä kuin Trier teoksensa ensimmäisessä luvussa selittää. Sanalla voi olla montakin paikkaa tässä kentässä, eivät muut sanat sitä tarkasti rajoita, sen ala sattuu monien muiden sanojen kanssa päällekkäin jne. Tämä tuottaa paljon hankaluutta merkityskentäteoriaa sovellettaessa käytäntöön. On kuitenkin otettava huomioon se suuri etu, minkä Trierin teoria tuo ja sitä sovellettava, mutta ei kaavamaisesti.

Tutkielmaani »kädestä» (ks. Vir. 1942 s. 19) sitoo vielä pyrkimys alistaa kieli loogillisiin kaavoihin kehittymisessään. Toisaalta sitä sitoo myös biologinen ajattelutapa: kehitys tapahtuu muka kielenkin alalla niinkuin jonkin Darwinin nipukan häviäminen tai viisisormisen raajan kehityminen sorkaksi ja kavioksi. Tämä on ilmeinen erehdys. On otettava huomioon intuitio, tuo valtava luomisvoima, joka saa ihmisen välähdyksenä näkemään samanlaisuutta ja erilaisuutta mitä erilaisimmassa. Analogia, analogioimiskyky, mikä valtava tekijä meillä onkaan tässä. Mutta kuinka se onkaan kielentutkijain piirissä unohdettu ja väärinkäytetty. Eritoten äännehistorian tutkijat ovat opettaneet meidät sitä väärinkäyttämään. — Jos siis pyrimme tutkimaan kieltä, meidän on pantava suuri osa sen piirissä havaittavista ilmiöistä intuition tilille. Mikä intuitio lopulta on, miten psyyke toimii intuitiivisen näkemyksen syntyessä, siihen vastatkoot psykologit, jos kykenevät. Näin syvälle ihmisen sieluun ei kukaan vielä ole nähnyt, se nöyränä tunnustettakoon. On jo saavutus, että meillä on itse käsitteelle nimi, että itse käsite on keksitty.

H a h m o. Huomaa, miten samasta sanasta saattaa olla erilaisia, etu-

päässä vokaalilaineksensa vuoksi vaihtelevia variantteja. Mutta sanojen tavuluku, niiden rytmillinen kokonaisuus on säilynyt suunnilleen samana. Tämä viittaa siihen, että sanojen etuvokaalisuus, takavokaalisuus, labiaalisuus tms. on vähemmän tärkeä tekijä. Nämä mietteet aiheutti Kettunen, ks. Suomi V 17, 3 s. 51—52.

Muoto ja sisältö. Huomaa, miten kansanihmiset lainaavat muodon ja täyttävät sen uudella sisällöllä. Tämä saattaa olla hyvin tärkeä tekijä kaiken kansanrunouden syntymisessä, esim. sananlaskujen ja arvoitusten tutkimisessa olisi otettava huomioon tämä hahmoelämys, ulkonaisen kokonaisuuden ja sen rytmin muistaminen ja tunteminen. Tämä kuori täytetään sanalla. Vrt. Iyriikan syntyyn. Säkeistö ja rytmi ensin. — Mutta tarkemmin tätä voitaneen tutkia esim. sellaisilla myöhäisillä tapauksilla kuin saarnojen ja messujen matkimisella, yleensä kirkollisten seremonioiden vääristelyllä ja esim. vanhanpiian haudan siunaamislorulla. Muista Kiven Seitsemän veljestä.

Sanat signaaleina. Vrt. Anatole France: »Putois» (Valitt. kert. s. 258). Useimmille kai on joskus käynyt niin, että hän on kuullut kadulla äänekkäästi lausuttavan oman ristimänimensä ja hätkähtänyt. Millainen sielullinen prosessi tässä tapahtuu? Varmaankin siinä sanalla ei ole enää vakinaista symboliarvoa, vaan se vaikuttaa signaalina, tietyt tottumukset ovat tuohon sanaan niin kytkeytyneet, että suorastaan refleksiliikkeen tavalla reagoimme siihen. Aivan samoin koira tuntee nimensä. Sana ärsykkeenä on kuultu niin usein, että se ei ole enää mikään »väljäseniä» edellyttävä, vain niiden välityksellä toimintaan johtava, vaan kokonaiselämyksen välittömästi synnyttävä ja välittömästi toimintaan herättävä ärsyke.

Työssään sanastaja tapaa henkilöitä, jotka ovat sillä asteella kehityksessään, että heille kieli on pääasiassa signaaleja, ei ollenkaan symbolin asteelle kehittyntä omaisuutta. Minun kielenoppaistani on kaksi ollut tälle asteelle hyvin selvästi kuuluvia. Toinen oli Mari Nykänen, toinen Hilda-Maria Nikulainen. Molemmille oli käsitteellinen ajattelu ja kielen abstraktinen luonne melkein mahdotonta käsitettäväksi. Heillä oli koko käyttäytymisessään ja harrastuspiirissään tärkeintä nyt ja tässä. Kaikki, mikä oli tapahtunut tänään tai eilen, mikä oli vielä elävänä muistikuvana mielessä ja voimakkaasti tunneväritettyä, vain sille he osasivat antaa arvoa ja vain siihen keskittää harrastuksensa. Heidän kanssaan keskustelu oli hyvin raskasta, liu'uttiin eilisen ja tämänpäiväisen väliä, kauempana ei millään ajatus jaksanut viivähtää. Muisti oli samaten hatara, mitään varmoja muistikuvia ei ollut muilta kuin tunteen värittämistä elämyksistä ja kokemuksista. Kun he saivat kertoa juuri siitä, mitä oli heille itselleen tapahtunut, he kyllä kertoivat ja esittivät asioita. Mutta jos tuli yleistämisestä kysymys, jos heidän oli kerrottava joitakin omia abstrahointejaan, heidän oli mahdoton sitä tehdä. He eivät kyenneet ottamaan keskiarvoa kaikista niistä kokemuksista, joita vuosien mittaan heidän muistiinsa oli karttunut. Tapaukset elivät muistissa kuin irralli-

sina, toisiinsa sulamattomina ja liittymättöminä, assosioitumattomina erikoiselämyksinä.

Savossa on yleensä sanasto runsas, synonyymeja on runsaasti, vakinaisuutta ja määräläätuisuutta ei ole. Hyvin kuvaavaa on, että jos kysytään variantteja, tulee vastaukseksi: *No sanopa häntä nyt mite hyvää, yhtee se aijjaa.* — *Kuka sanoo miteki* jne. Tällainen samantekevyys, yhtäkaikkisuus ei merkitse mitään muuta kuin vakiintuneisuuden olemattomuutta. Johtuuko se väestön luonteesta, onko se asutuksen harvuuden ansiota, sitä on vaikea mennä arvioimaan. Eräänlaisena primitiivisenä piirteenä sitä pitäisin. Samasta syystä johtunee deskriptiivisen aineksen runsaus, samoin havainnollistavan.

Huomaa, kuinka Savossa on runsaasti pitkäsääristä honteloa miesväkeä. Naamakulma on myös usein leptosomiseen viittaava. Edelleen tähän liittyy alemmuuskompleksi. Lainojen runsaus, tradition vähyys, asuinpaikan vaihdon helppous, loukkaantumishelppous, yleensä skitsoyyymisen ja primitiivisen tyyppin piirteitä.

Sanastustyö olisi mielestäni hyvä kielitieteellinen koulutusmuoto, jota vieläkin voitaisiin harjoittaa, mutta se olisi järjestettävä vapaammin ja enemmän tieteen vaatimuksia kuin sanakirjan tarpeita silmälläpitäen. Sanastajan olisi oltava n. 6—9 kuukautta »maastossa». Muun ajan hän saisi opiskella tai tehdä kansliatyötä kaupungissa; pääasia tietenkin olisi teoreettisen koulutuksen saaminen. Maastossa olo olisi järjestettävä niin, että hän joutuisi olemaan samalla paikkakunnalla kaikkina vuodenaikoina. Puhtaaksikirjoitustyö rajoitettava mahdollisimman vähään tällöin. Paljon seurustelua ja kirjallisuutta.

Yliopistoon pitäisi saada kansatieteeseen sovitetun psykologian kurssi: 1. Psyyn rakenteen ja psyykillisten toimintojen perusselvittelyä. 2. Hahmopsykologiaa. 3. Kehityopsykologiaa. 4. Psykologiaa kielitieteen ja mahd. kansatieteen eri puoliin sovellettuna. Kielen ilmiöiden tarkkailua.

Filosoefeille: Älkää vetäytykö kamareihinne pohtimaan ihmisen luontoa ja sen olemusta, vaan menkää alkeellisten ihmisten pariin, missä ihmisen luonto pääsee paljaimpana, ilman siloista pintakuorta näkyviin. Siellä te opitte hänet hyvin tuntemaan. Menkää ihmisten luokse eri tavoin, menkää vertaisina, menkää ylempinä, menkää ystävinä, menkää vihamiehinä, antakaa heille, vaatikaa heiltä, olkaa isäntiä, olkaa renkejä. Vasta sitten te opitte tuntemaan, millainen ihminen on. Kamarissanne te luotte oman ihmisenne oman toivekuvitelmanne mukaan. Se ihminen on tänään hyvä ja myönteinen, huomenna se on paha ja kielteinen, sen mukaan oletteko saanut kylmää vai kuumaa kahvia aamulla, oletteko edellisenä päivänä saanut rakastajattareltanne kirjeen vai ette. Oma itseänne te kamarissanne projisioitte paperille, omia mielentilojanne, ette ihmistä sellaisena kuin hän on.

Japanilaisista tiedetään kertoa, että he puhuessaan vieraan omaisuudesta ja omastaan käyttävät aivan erilaisia ilmauksia. Tätä on pidetty suuren ja vanhan sivistyksen aikaansaamana, vuosisatojen kehityksen tuloksena. Kun japanilainen puhuu toisen henkilön hatusta, hän sanoo jotakin tämäntapaista: teidän mitä erinomaisin hattunne, mutta kun hän tarkoittaa omaa hattuaan, hän sanoo: minun pahanpäiväinen lakkireuhkani. Suunnilleen samantapaista havaitaan sielläkin, missä sivistys on nuorempaa, paljon nuorempaa. Kun Savossa isäntä (tai emäntä) tarjoaa kahvia, saattaa hän sanoa: *sielä on kuattuva* (= kaadettua) *kupissa, kääkeepäs likemmäs*, (tai) *sielä ov varikkova* (= varikkoa, pahanpäiväistä kuumaa). Mutta joskus sanonta on vieläkin väheksyvämpi: *maštakeepas tätä meijjän mummon perskavettä!* — Vuosisatojen kuluessa tällaisesta saattaisi kehittyä paljonkin.

Arvo T. Inkilä.